

“ŞEREFSİZ İŞÇİ” VAKASI

22 Ocak 2023

Yıldırım Koç

46 yıl önce, 1976 yılının son günleriyle 1977 yılının ilk günlerinde Türkiye işçi sınıfı tarihinde bir “şerefsiz işçi” vakası yaşandı. Yol-İş Federasyonu’nun Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu’nun, Federasyon Eğitim Müdürü Ayhan Başaran’ın katkılarıyla gündeme getirdiği bu ifade, sendikaların büyük tepkisiyle karşılaştı. Başbakan Süleyman Demirel ve Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem’in müdahalesiyle, Milli Eğitim Bakanlığı’nın yaptığı hata düzeltildi.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu’nun 7.9.1976 gün ve 338 sayılı kararı ile ders kitabı olarak uygun görülmüş ve 400.000 adet basılmış olan Ahlak, Lise I (Devlet Kitapları, Ankara, 1976) kitabındaki ilginç bir bölüm 1976 ve 1977 yıllarında önemli bir tartışmaya yol açtı. Bu tartışma, 1977 yılı başında felsefe ve ahlak kitaplarının bazı sayfalarının Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem’in talimatıyla “imha edilmesiyle” sonuçlandı.

Doç.Dr.Erol Güngör, Emin Işık, Ahmet Tekin ve Yaşar Erol tarafından yazılan Ahlak Lise I kitabında şu bölümler yer alıyordu:

“Memur, tüccar, doktor veya sanatkar olarak herkesin toplumda bilinen bir şöhreti vardır. Buna şeref derler. Şeref veya haysiyet, başkalarının bizde varlığını tanıdıkları değerlere bağlılıktır. İnsan olarak herkesin aynı izzet-i nefse sahip olması gereklidir. Lâkin herkesin şerefi aynı değildir. Toplumda yeri yüksekte bulunanlar, öbürlerinden daha çok şerefli sayılırlar. Bir işçi ile bir doktorun şerefi aynı sayılmaz. Şerefin ölçüsü, insanın toplumdaki yeridir. O bize toplumdan gelir. İzzet-i nefis gibi ferdin ruh yapısından doğmaz. Ancak toplumun fertte tanımadığı değerleri kendinde yaşatmaya çalışmak, insanı küçük ve kötü bir ruh haline sürükler. Buna kibir denir. Kibir, ruh yapısı boş ve insanlara sevgisi az olanların kendilerinde birtakım değerler uydurmaya zorlamalarıdır. (s.108)

“İş verenin işine engel olan yalnız kanun değildir. Grevler onun faaliyetine çok daha müessir bir şekilde mani olmaktadır. Ticaretin inkişaf ettiğini gören işçi ücretinin arttırılması için greve gider. Ondan sonra da fabrikalar kapanır, izabe fırınları çürüyüp gider. İnşaat durur ve ortalığı bir sessizlik kaplar. Biz bu suretle bütün imkanlarımızı ve fırsatları heba etmiş oluruz. Yabancılarda bütün başarılarını bizim bu pervasızlığımız üzerine kurarlar. İşçilerin iş verenleri doğuştan birer düşman olarak karşılına almaları talihsizlikten de daha fazla bir şeydir.” (s.49)

Ahlak kitabındaki bu bölümlere önce Yol-İş Federasyonu Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu sert bir tepki gösterdi.

Bu tepki üzerine bu konu Cumhuriyet Senatosu’nun gündemine taşındı. Senato’nun 28 Aralık 1976 tarihli toplantısında söz alan Uğur Alacakaptan, Ahlak kitabında işçilerin şerefi konusundaki bölümleri okudu ve bunları sert bir biçimde eleştirdi. (C.Senatosu,B:17,28.12.1976;O.1,s.371). Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem de yaptığı konuşmada, ertesi gün yapılacak toplantının ardından bu konuda karar alınacağını açıkladı. (s.376)

Halit Mısırlıoğlu 29.12.1976 tarihinde aşağıdaki açıklamayı yaptı.

“Milli Eğitim Bakanlığı’nın Lise Birinci sınıflarda okuttuğu AHLAK ders kitabında işçilerin şeref ve haysiyetlerine dil uzatılmakta, sendikal haklara küfredilmektedir.

“Kitabın 108inci sayfasında ‘şeref ve haysiyet başkalarının bizde varlığını tanıdıkları değerlere bağlılıktır. İnsan olarak herkesin aynı izzeti nefse sahip olması gereklidir. Lakin herkesin şerefi aynı değildir. Toplumda yeri yüksekte bulunanlar öbürlerinden daha çok şerefli sayılırlar. Bir işçi ile bir doktorun şerefi aynı sayılmaz. Şerefin ölçüsü insanın toplumdaki yeridir,’ denilerek öğrencilere işçiliğin, hayatını çalışarak kazanmanın daha az şerefli ve daha az haysiyetli bir iş olduğu telkin edilmektedir.

“Kitabın 49-50 nci sayfalarında ise, ‘işverenin işine engel olan yalnız kanun değildir. Grevler onun faaliyetine çok daha müessir bir şekilde mani olmaktadır. Ticaretin inkişaf ettiğini gören işçi ücretinin arttırılması için greve gider. Ondan sonra da fabrikalar kapanır, izabe fırınları çürüyüp gider, inşaat

durur ve ortalığı bir sessizlik kaplar. Biz bu suretle bütün imkanlarımızı ve fırsatları heba etmiş oluruz.’ ‘Kötü yapılmış bir iş yalan söylemek kadar fenadır, namussuzluktur. İşçiye ödenen para iyi yapılması gereken iş karşılığıdır. Peki ama iş kötü ve namussuzca yapılmışsa...’ denilmek suretiyle grev hakkının kötü, ekonomiyi batırıcı bir faktör olduğu ifade edilmekte, bir de bu vesile ile işçiler tahkir edilmektedir.

“Milli Eğitim Bakanı Milli Şuur diye öğrencilere sendikal haklara düşmanlık telkin etmektedir. Bu ders kitabı ve bu zihniyet Anayasanın 47. maddesine aykırıdır. Milli Eğitim Bakanlığı bu ders kitabı ile Anayasal düzeni tahrip etmek amacını taşıyor. Daha vahimi şeref ve haysiyet yüksek koltukların minderi olarak gösterilmekte, işçilik şeref ve haysiyet kırıcı bir iş olarak telkin edilmektedir.

“Toplumda en yüce değer emek, hayatını çalışarak, alınını teriyle kazanmak en şerefli iştir. Daha az şerefli olanlar hayatını çalışarak kazanan işçiler değil, onların alın terine, göznuruna el koyanlardır.

“Alın teri ile kazanmak şerefsizlik değildir. Şerefsizlik, devlet malını, parasını talan etmek, tüyü bitmemiş yetimin hakkını yağmalamaktır.

“Memleketin temelini oluşturan çalışan sınıfları küçük düşürme gayretleridir, şerefsizliktir. Şüphesiz işçinin şeref ve haysiyeti bu kitabın yazarlarından, bu kitabın basılmasına karar veren Talim Terbiye Kurulu üyelerinden milyon kere daha yüksektir.

“İşçi hak ve haysiyetine tecavüz için okul kitaplarını araç olarak kullanmaya kalkan bir zihniyetin haysiyetten en küçük nasibini almadığı ortadadır.

“Milli Eğitim Bakanı derhal istifa etmelidir.

“Ahlak ve milli şuur diye çocuklarımıza işçi düşmanlığı, emek düşmanlığı telkin edilmesine müsaade etmeyeceğiz.

“Emeğin en yüce değer, en şerefli ve haysiyetli işin hayatını alınteri, göznuruyla çalışarak kazanmak, şeref ve haysiyetsizliğin ise başkalarının sırtından geçinmek, devlet parasını yağma etmek olduğunu çocuklarımıza öğreterek gerçekten ahlaklı, faziletli nesiller yetiştirmeyi amaç edinen bir Milli Eğitim Bakanı gelinceye kadar mücadelemizi sürdüreceğiz.

“Şeref ve haysiyetin ancak yüksek koltuklarda bulunduğu ahlaksızlığı çocuklarımıza ahlak diye telkin etmeye çalışan, çocuklarımızı sermayeye köle olarak yetiştirmeyi amaçlayan bu kitabın yazarlarından, Talim Terbiye Kurulu üyelerinden ve Milli Eğitim Bakanından teker teker hesap soracağız.

“Okullarda devlet eliyle işçi sınıfı düşmanlığı yapılmasına, işçilere küfredilmesine, sendikal haklara düşman nesiller yetiştirilmesine son verilmesi için Danıştay’a başvurarak bu kitabın toplatılmasını talep edeceğiz.

“Bölücülüğü kendisine ilke kabul eden Milli Eğitim Bakanı ve onun Talim Terbiye Kurulu görevlerinden derhal çekilmelidirler.” (Yol-İş Haber Bülteni, 29.12.1976)

Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, Yol-İş Federasyonu tarafından gündeme getirilen bu konuyla ilgili şu açıklamayı yaptı: “Bu şekildeki ibarelerle işçi aleyhine ve grevler aleyhine daha lisenin birinci sınıfında öğrencinin kafasında imaj yaratılmak istenmektedir. Milli Eğitim Bakanı nasıl olur da bunlara bakmaz ya da baktırmaz. Milli Eğitim Bakanının gücü varsa İzmir’e gitsin de görelim. İşçiler arasında nasıl dolaşacak bakalım. Biz, protestonun ötesinde her türlü eyleme girişeceğiz. Ta ki, bu kitap toplatılıncaya kadar.” (Milliyet, 29.12.1976)

Halit Mısırlıoğlu’nun bu açıklaması, Yol-İş Federasyonu’nun 30.12.1976 gün ve II-043/1462 sayılı genelgesiyle Yol-İş’e bağlı sendikalara iletildi ve şu talep dile getirildi:

“Lise I nci sınıflarda okutulan Ahlak Ders Kitabında işçilerin şeref ve haysiyeti kötülenerek, grev hakkı aleyhinde ifadeler bulunmaktadır. Bu husus Federasyonumuzca tesbit edilmiş, başta Türk-İş, ilgili yerlere konu iletilmiştir. Konu ile ilgili olarak Genel Başkan’ın demeci ve ilgili sayfa fotokopileri ekte sunulmuştur. Bu duruma tüm Sendikaların ve işçilerin en sert şekilde karşı çıkmaları gerektiği açıktır. Kitabın yayından kaldırılması için Sendikanızın tesbit edeceği tepkinin uygulanmasını ve bunun için yörenizdeki sendikalarla da işbirliği yapılmasını rica ederiz. Saygılarımızla.”

Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç ve Genel Sekreteri Sadık Şide 31 Aralık 1976 günü Başbakan Süleyman Demirel’i ziyaret ederek Lise-1 Ahlak Kitabı’nın toplatılmasını istedi. Görüşme sonrasında Sadık Şide şu açıklamayı yaptı: “Sayın Başbakan bu olaydan üzüntü duyduğunu, bu konudaki şikayetleri

haklı bulunduğunu, bu görüşlerimizi paylaştığını söyleyerek, Lise-1 Ahlak Kitabı'nın toplattırılacağını vaadettiler. Sayın Başbakan'a teşekkür ettik." (Yeni Asır, 1.1.1977)

Yol-İş Federasyonu temsilcileri 31 Aralık 1976 günü Milli Eğitim Bakanlığı önüne siyah çelenk koydu. Federasyon Başkanı Halit Mısırlıoğlu bu sırada verdiği demeçte, "Türk işçisi şerefini faşist kafalı 4 yazardan alamaz," dedi. (Günaydın, 1.1.1977)

Çeşitli yörelerde sendikalar bu konuda tepkilerini ifade ettiler.

Türk-İş'in Sivas'taki 5. Bölge Temsilciliği 5 Ocak 1977 günü Sivas sendikalarının ortak imzasıyla bir bildiri yayımladı (Türk-İş 5. Bölge Temsilciliği, 5.1.1977 gün ve 1/76-A/2 sayılı açıklaması).

Bildiri aşağıda sunulmaktadır:

"Orta tedrisatta Ahlak dersi olarak okutulan kitapta işçi toplumunu 'ŞERESİZ'likle itham eden soysuzlara ve bu kitabın yayınlanmasına izin veren zihniyete karşılık; Türk-İş'e bağlı Sivas Mahalli Sendikaların ilgililere çekmiş olduğu tel ektedir."

Bölge Temsilcisi İsmet Uygun ve Sekreteri Ümit Özşeker imzasıyla yapılan bu açıklama, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Milli Eğitim Bakanı, Sosyal Güvenlik Bakanı, Çalışma Bakanı ve siyasi parti başkanlıklarına gönderildi.

"Anafartalar, Conkbayırında Karakatarlarla, kağnılarla kara döşünü döğe döğe cepheden cepheye koşan, bir uçtan bin uca bir solukta ulaşan, yurdu, ulusu için kah ot yiyen, kah atın artığından arpa ayıklayan, ulusunun mutluluğu uğruna canını yeğlemiyen, yurdunu canıyla kaniyla, dişleriyle bir gergefçi ustalığıyla dokuyan ölümsüz Türk işçisine 'şerefsizliği' bugün ödül olarak sunan 'şerefliler';

"Onu ta ana rahminden alıp kısalttığınız ömründe toprağına dek karanlıklarda, köşede, bucakta, canını, malını, ırzını, namusunu amansızca, akbabalar gibi üleşen, onun acıları üzerinde kurduğunuz köşklerinize korkutup, 'şerefsizlik' avunuzu yüzüne türkü gibi kusan 'şerefliler';

"Yeğene, amcaya, dayıya biraz daha refah, halka biraz daha uyku ilahileriyle hayali temeller peşinde uygun adım, 'şerefsiz'lere şeref taşıtan 'şerefliler';

"Artık bilmelidirler ki;

"Onun geliştirdiği, uğruna yine de canını dişine takacak olan demokratik toplumumuzda geçmişteki ezilmişliğimiz şimdi, tiğ gibi dimdik, kınından çıkmaya hazır keskin kılıç gibi.

"Artık bilmelidirler ki;

"Okullarımızda çocuklarımıza şerefsizliğimize dair verdiğiniz öğüt ve öğretileriniz, çocuklarımızın o pak alınlarında biraz daha ışık oluyor.

"Bu yolda yığınlattığınız hınçlarımız, çocuklarımıza öncülüğümüzde yeni bir 'Akdeniz' hedefi doğuruyor.

"Artık bilmelidirler ki;

"Çağdaşlaşan ulusumuzda, yerilen, ezilen, o 'şerefsiz' elmas taneleri, yerin altına, dağda taşda, makinanın yağında, isinde pisinde, dişlilerinin arasında, tozuyla toprağıyla o kirliliğinin, kendinde olmayı başkasında da yok gören bu gözü karalara son derslerini haykırmaya hazırdır.

"Yeğene biraz daha harçlık, halka biraz daha açlık ilahileri okuyarak, ateşlerden çekip kurtardığı onun ülkesini, parçalayarak dünya emperyalizmine peşkeş çekmeyi görevlenen zavallılar, bilmelidirler ki;

"Türk işçisi,

"Devletini ve onun önderi sayın Cumhurbaşkanının titizliğinde ve uyanıklığında tarihsel varlığını üstlenecektir. 4.1.1977"

Yol-İş Federasyonu'nun ve ardından Türk-İş'in tepkileri basında yankı buldu.

Hasan Pulur, 31 Aralık 1976 tarihinde Milliyet'teki köşesinde, kitabın ilgili bölümünü yayımladı ve "İşçilerin Şerefi Pazarlığı Çıktı" başlıklı yazısında şunları belirtti:

"Türkiye'deki milyonlarca işçiden biriyiz. Sigorta sicil numaramız 1.259.898. 22 yıldan beri işçilik yapmaktayız. Bu 22 yıl içinde kimsenin hakkını yemedik. Çalıştık, anamızın ak sütü gibi emeğimizin

karşılığını aldık. Vergimizi son kuruşuna kadar ödedik. Nâmerde kuyruk sallamadan evimizi barkımızı geçindirdik. Tüten babaocağını söndürmedik. İki oğul yetiştirmeye çalıştık. Kimsenin malına mülküne, ırzına, namusuna göz dikmedik, el uzatmadık. Yüz kızartıcı hiç bir suçtan mahkûm olmadık. Kimsenin inancına küfretmedik. Yok kesmedik, adam soymadık. Vergi kaçırmadık. Kimseye sövmedik. Kimsenin şerefiyle oynamadık.

“Ama sağolsun, boynumuz kıldan incedir diyerek kul olduğumuz devlet, sonunda bizim şerefimizi okul kitaplarında pazarlığa çıkardı. Lisede okutulan ‘Ahlak’ kitabında işçinin şerefini iki paralık etti.” (...)

“Devlet, devlet, senden şevvâcıyız! Eğer devletsen, devletliğinin gereğini yapmalısın! İşçilerin şerefini iki paralık ettiremezsin! Bu kitabı hemen toplatmalısın!” (Milliyet, 31.12.1976)

Bu arada MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardeş, Milli Eğitim Bakanı tarafından görevinden alındı.

Kitabın yazarlarından Erol Güngör, Hasan Pulur’un yazısı üzerine kendisine bir açıklama gönderdi. Hasan Pulur bu açıklamayı kendi köşesinde, “İşçinin Şerefiyle İlgili Açıklama” başlığıyla yayımladı. Erol Güngör şunları yazıyordu: “Kelimelerin bir günlük hayatta kullanılışları, bir de ilim terimi olarak kullanılışları vardır. Siz ve daha bazıları şeref kelimesini namus ve ahlaklılık anlamına kullanabilirsiniz. Nitekim pek çok insan da namus kavramından kadınla erkeğin birbirlerinden uzak kalmasını anlamaktadır. Şeref sözü sosyolojik bir terim olarak ‘bir insana, bir gruba, toplumda başkalarının verdiği yere bağlı olan kıymet’ anlamına kullanılır. Herkesin toplumda bir yeri vardır, yani hiç kimse şerefsiz değildir. Ancak toplum insanlar ve gruplar arasında bir sıralama yapar ve bazıları diğerlerinden -ister istemez- üstün tutar. İşçilerle doktorlar arasındaki fark benim verdiğim bir hüküm değil, her toplumda mevcut bulunan değer sıralamasının bir mahsulüdür. Ben ve arkadaşlarım bu sosyolojik ayırımın ahlaki bir ayırım haline gelmemesini, insanların toplum içindeki mevkilerine dayanarak birbirlerine karşı tahakküm taslamamasını anlatmaya çalıştık. Orada söz konusu olan ne işçidir, ne de doktor, sadece bir misal olarak bunlar verilmiştir. Kitabın öbür sayfalarına bir göz atsaydınız bizim insanları sosyal mevki farklarına göre değil, kendi değerlerine göre ve özellikle eşit olarak görmek gerektiğine dair neler söylediğimizi görebilirdiniz.”(Milliyet, 5.1.1977)

Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem, valiliklere gönderdiği genelgede, Felsefeye Giriş kitabında alevilerle ilgili, Ahlak kitabında da işçiler ve sendikalarla ilgili sayfaların imha edilmesini istedi. (Milliyet, 6.1.1977).